

1. אמון היה לדעת חמון למטה בני אשר (יהוש', יט, כח). בתקופת הבית השני והتلמוד לא בוטאו מקומות שונים, וביחוד בגליל, האותיות הגרגוריות: בגלייה צווחין לחוויה (ועיה⁴); אית' אחרא צווחין לח'יבא עיבא⁵).

חמון למטה בני אשר זהותה זו כבר עם אַם־עֲנָקִיד, או אל־עֲמֹד, אשר בקרבת ואדי־חמול וע'ין־קמול⁶). אשר מזfon לסלמה של צור; בין הכתובות הפיניקיות החשובות שנגלו באם אל־עוואמיד והועברו לבית־נגכו'ת לוכר שבפאריס, מזויה גם הכתובת: למלכשחרת אל חמן [=אשר חמן] אש [=בד עבד אשמן על בנ'י], ואף היא מאשרת את הויי חמון = אם אל־עוואמיד. אמן, שהיתה מיושבת בתקופת התלמוד ישוב יהודי קלאי, אינה אלא חמן הנ'י, ומוקומה היה באותו מקום או בקרבתה.

2. ראה נספח לכך במצא בזיהוי השם מז', שלහלן, הוא המוקם השני הנזכר לוייוי ודראי השם היה קיים עד היום בח'ירבת־מאזוי⁷). דרוםית־מערבית לא־זקורה. הרחוצה שני ק'ם מאמון־חמון — אם אל־עוואמיד הנ'י. בספר היישוב נדרס השם בטעות מז'. הגירושה הנזכונה היא מז', כמובא בדפוסי הירוש⁸ (ובכי רומי⁹).

הנה כי אין שכון היישובים היהודיים החקלאיים הנ'יל בתחום צור, או עכו, בין בצת (בזה), דרוםית־מערבית לחניתה של היום, ובין אמון־חמון — אם אל־עוואמיד, שמצוון לסלמה של צור.

ג. ברסלבסקי

(4) בר"ר, הוואמת י. טהעאדאר, סוף פר' כ"ה, ע' 254.

(5) אייכ"ר, פר' ב'; ור' י. ברסלבסקי, עמק־החולות, הידעת את הארץ א', ע' 74.

(6) SWP Mem. I, p. 157 ומציין את ע'ין־חמול כמעין מים גדולים. מימי הטוביים משקים גנים ומণיעים טנת קמה.

(7) ר' ג. סלוּשֵׁץ, אוצר הכתובות הפיניקיות, תל־אביב, ח"ב, ע' 36.

(8) שם, שם, ע' 179 מסופר כי בח'ירבת־מאזוי מצוין יסודות בניינים, קירות ועימומות. על מקומה של ח'ירבת־מאזוי ר' במאפת III PEF, Sheet 2 לעיל.

(9) ר' העירה 2 לעיל.

(10) ר' מאמרנו חן'ל של ש. קלין זיל, בהערה 3.

עפאר — ישוב יהודי בתל־ידיoud בהרי הלבנון

באזרה הצפוני ביותר של הרי הלבנון, בסביבות העיר טריפולי, טראבלוס בערבית, שוכן הכפר עפאר. דרך, בלתי סלולה ברובה, מוליכה מטריפולי לעפאר — מרחק של 46 ק'ם בקירוב. הכפר שוכן בגובה של 790 מ' מעל פני הים באיזור ההר הנקרא על שם ג'בל עפאר. הקפר הוקם במאה השתים־עשרה אחר ספה'ג' בידי האמיר המוסלמי מהר אבן־עפאר, ומכאן שמו. בעפאר מוגדר קדום ובו מתחות ערביות מימי הביניים, האחת מהמאה השלישי־עשרה ואחת מהמאה הארבע־עשרה¹⁰).

בספר עפאר מתגוררו בדורות הקדומים משפחות יהודיות יוצאות העיר טריפולי, שנקראה בפי היהודים בימי הביניים עיר הסיני. התרגומים הערבי של סעדיה וגאון מביאים במקום השם הסיני הנזכר בתורה (בראש' י', ט"ו), בין בני כנען וצידון בכורו, את השם הערבי אלטראלנסין, הינו תושבי טראבלוס; ולכן קרואו לעיתים לתown עצמה סיניגם. ואמרו למזוא שמתוך ארץ הסינים הנקראית בנבואתו של ישעה (מ"ט, י"ב).

זכר לישוב היהודי בכפר עכאר אפשר למצוא בסורות השו"ת. לפני רבה המפורסם של צפת, רבינו משה אלשיך, הובאה - בקרוב בשנות שנ'ה, 1595-1596 - שאלת המספרת על ההיו היהודי בכפר עכאר (בכתיב ע'אקר). השאלה דנה בדבר שתי אלמנות שבעליה נעלמו: יורנו ובנו ראוון ובנו הלכו לכפר אחד להעתיק במלاكتם שם. זה קרוב לשתי שנים וכוחורתם לעירם יוצא עליהם קול שנחרגו. ומما ערד עתה בבל יראו ובל ימצאו. ועתה בהיותם שם היהודים אחרים בכפר, שמה עאקר, הלכו לטויל יום שבת בשדה ועברו עליהם ב' גוים ואמרו להם: אתם יושבים ואין לכם לא אכילה ולא שתיה. והשיבו להם... שהיהודים אינם אוכלים בשאר אלא אדם שוווע לשוחט. או אמרו להם הגוים הם: אהמת עמכם. חבל על היהודי החיטט העור שהיה כאן שוחט והוא לו בן צורף ונחרגו שניהם בנחל אקמאה, בן הוא שם הנחל. כי אני וחבירי היינו עוברים ובאים לעאקר באוטו הדרכ' ומצאנום הרוגים... ואני הזכיר מיד ואמרתי לחברי: אלו הם היהודים שהיו בעאקר... יורנו ובנו אם בזה העדות יש הימר לאלמנוניהם להנשא.... הרוב בתשובה מסטר על: יהודים כל יושבי סינים (היא טריפולי) מכירים אותו וידעויהם שמותם הילך כיוון שכן הוא... משיאן נשותיהם...⁽²⁾.

זאב וילנאי

(2) שוחט מהר"ם אלשיך, שאלה קי"ט.

זיהוי מקום מותו של הנגיד ר'י שלאל

על מקום מותו של הנגיד ר'י שלאל מובא בשוחט רלב"ח (ס"י צ"ה), שבשם הרפ"ה פרצה מגפה בירושלים, והנגיד ברח מן העיר ויתישב במגדל (ו'ר' א. רבלין זל' מוסיף בצדקה בהערתו לאבן שמואל ח"א, ע' 38: ולא מגדול, כאשר העתיקו אחרים); וטרם צאתו מן העיר מנתה לאפיקטורים על נכסיו ועל בנו אברהם אחדים מטובי העיר, והם: הרובנים לוי בן חביב, שלמה סורטוש, נתן שלאל ודוד בן שושן. אך גם במגדל תקפתה המחלת ומת שם, והובא בקרבות בירושלים.

יום מותו של הנגיד ר'י שלאל נרשם בקובלפון בכחתר תורה שבכפר ג'ובר, והוא -ليل ה', ר'א"ח כסלו שנת הרפ"ה ל'זירה, כפי שפרטתי בחדשות הארץ תרע"ט (גלוון פ"ג), ובשארכ'ישוב ב', ע' 128 (ועי' י. מ. טולידיangan, העולם א', י"ז חzon תרס"ח). אך מקום מיתתו לא הוכר עדין. דעתו היא שמדובר אכן אל תרגום המלה הערבית: בורג', והכוונה היא לבורג' או ח'רבת אל-בורג' - מערבת'-צפונית לקבר הסנהדרין בירושלים, ובמטרה קילומטר אחד דרוםית-מזרחית לנבייסטמוליל - הדועה בשם מצפה שמואל או רמת שמואל. השערתי סוכמת על העובדה, שהborgi הניל' (שנבנה בידי הבנינים, ועי' III PEF SAW, ע' 110; 125) הוא קרוב מאד לירושלים, במקומ הגבורה ביתר בסביבה, 2935 רג', ואויררו צח ובריא, ואין מקלט טוב מזה בזמן המגפה. ועוד זאת, לא בלבד שהמגדל הזה סמוך למקום הקדוש, קבוע המסתורי של שמואל הנביא, אלא שיודיע בו כי ממש המאות הט"ו והט"ז, ויתכן גם היין, היו הקבר הנערץ והמערה ברשותה של עדת היהודים, וישוב יהודי קבוע נמצא שם; ועל-ידי הקבר נמצאו בית הכנסת וחדר גדול לשם אסונות של עולי רג' שללו בהמנוגיות למקומות הקדושים. דרוםית לבורג' נמצאת עוד חורבה, היא ח'רבת סמואל, וזה האחרונה עודנה גם עתה בראשות היהודים.

יש להניח איפוא כי הנגיד, אשר חפש לו מקום בטוח וגוח להמלט מן המגפה, בחר לו בח'רבת אל-בורג', והרבלי"ח תרגמה כפושטה מגדל. מזה יוסבר גם שלא היה שום ספק ופקוק בדבר קבורתו של הנגיד בירושלים, הקרובה למגדל מרחק של חמשה ק'ם בקרובו.

ג. ב'צבי